

de Șaguna și pentru fericitul mecenat Emanuil Gozdu, care se primesce.

Urmează ordinea zilei.

Se verifică deputații Ioan Bran de Lemény Dr. Nicolae Oncu, Dr. Alesandru Birescu ales în cercul Panciova.

Comisiunea verificătoare raportează asupra alegerilor deputaților mireni în cercul Cluj și Arad Radna și propune: Actul electoral din cercul mirenesc Cluj și cel din cercul mirenesc Arad-Radna se află în ordine, cu toate acestea pentru ponderoase motive bisericesci propunerea în meritul verificării deocamdată se ține în suspens cerându-se prealabila opinie a sinodului arhieresc asupra dreptului pasiv electoral al aleșilor.

Deputatul Dr. Harion Pușcariu face următoarea contra propunere:

Deoarece comisiunea verificătoare constată că actele electorale sunt în ordine, deputații cerc. Cluj și cerc. Arad-Radna să se verifice; ear dacă există oarecare fapte vătămătoare pentru interesele bisericeii, cari s'ar fi comis din partea deputaților aleși, acelea să se dea în calea sa spre cercetare.

Deputatul Dr. George Popa face propunerea, ca propunerea comisiunii să se redea aceleia spre stilisare nouă.

Deputatul Vasile Mangra face următoarea contra propunere;

Considerând, că biserica ortodoxă română din Ungaria și Transilvania ca biserică autonomă își regulează, administrează și conduce afacerile sale după dreptul ei canonic garantat și prin art. de lege 9 din 1868 în forma reprezentativă:

considerând, că reprezentanța cea mai înaltă a întregii noastre provincii metropolitane este congresul național-bisericesc;

considerând, că de competența și de chemarea congresului se ține: îngrijirea pentru susținerea libertății religioase și a autonomiei bisericeii române ortodoxe;

considerând, că deputații Dr. Iosif Gall și Dr. I. Beleş prin votul lor dat în casa magnaților și în dieta țării pentru căsătoria civilă și interconfesionalism au luat poziție hotărâtă în contra religioasei și bisericeii ortodoxe și că prin aceasta și-au pierdut dreptul de cetățenie în biserica ortodoxă: în conformitate cu dispozițiunile cuprinse în canonul I al sinodului VI ecum. că: dacă cineva dintre soții nu vor ține și îmbrătoșa prodisele dogme ale cinstirii de Dumnezeu, și nu vor slăbi și nu vor propovedui așa, ci s'ar apuca a meșteșugî în potriva acestora, fie anatema, și din cristianescul catalog ca un străin să se scoată și se cadă, propun: ca măritul congres național bisericesc să anuleze alegerea de deputați congresuali a dlor Dr. Iosif Gall și Ioan Beleş.

Punându-se la votare propunerea de amânare a deputatului Dr. George Popa acea se primesce și așa propunerea comisiunii verificătoare se redă spre stilisare nouă.

Comisiunea școlară prin referentul ei Ioan Ionaș raportează asupra raportului general al consistoriului metropolitan ca senat școlar pe periodul de 3 ani dela 1891/92 până la 1893/4. Raportul

se primesce drept basă pentru desbaterea specială și se aclude la protocol.

Trecându-se la desbaterea specială comisiunea școlară propune ear președintele enunță:

1. Consistoriul metropolitan se însărcinează de a lua și mai departe dispozițiile de lipsă pentru ameliorarea frecventării atât a școlii de toate zilele, ca și acelei de repetiție.

2. Cu privire la școlile comunale și de stat, locuite de credincioși de ai noștri, consistoriul metropolitan se stăruiește, ca elevilor noștri, cari cercetează acele școlii, să li-se propună religioasa și cântările bisericesci, ear la finele anului școlar protopresbiterii tractuali se țină cu dênșii examen din acele obiecte.

3. De oarece în raport nu se arată câți elevi de religioasa noastră cercesează școlile medii, care nu sunt sub direcțiunea mitropoliei noastre, pe viitoriu consistoriul metropolitan să raporteze și despre aceasta.

Comisiunea organizătoare prin raportorul ei Coriolan Bredicean referează asupra comunicatului consistoriului metropolitan din ședința plenară în cauza amânării congresului național-bisericesc și constată că

1. pe baza actelor Escelenția Sa Arhiepiscopul și mitropolitul a făcut lu 1/13 Aprilie 1894 la locul competent prealabila notificare în scopul convocării congresului național bisericesc pe 1/13 Octomvrie 1894 punctual conform §-lui 152 din statutul organic și în înțelesul concludului congresual Nr. 142/886 p. II.

2. la rescriptul D-lui Ministru de culte și instrucțiune Nr. 26260 din 30 Maiu 1894, prin care se notifică Escelenției Sale, că din cauza agitațiunii politice a poporului român D-l ministru nu a aflat oportun a așterne pe acel timp prealabila notificare a Escelenției Sale la Majestatea Sa — dară a pus în vedere așternerea notificării prealabile în decursul verei aceluși an, încât împrejurările politice amintite vor lua o direcțiune favorabilă, Escelenția Sa la acest rescript ministerial a solicitat în 22 August 1894 așternerea notificării prealabile la Preaînaltul loc, arătând necesitatea imperioasă a întrunirii congresului pentru funcționarea normală și legală a organelor sale, apoi remonstrând în contra motivului D-lui ministru de culte și instrucțiune, că considerațiuni politice ar putea avea influință asupra convocării la timpul statutariu a congresului național-bisericesc, accentuând în special, ca un fapt de notorietate publică, cumcă congresul nostru bisericesc național nu se întrunește ocașionaliter, ci în perioade regulate și nu au amestecat nici când în consultările sale întrebări politice, ci ca corporațiune de caracter curat bisericesc, a lucrat totdeauna în cadrul său legal statorit în statutul organic;

3. neprimind Escelenția Sa nici în urma solici-tării de sus rezoluțiunea dorită la notificarea prealabilă și apropiându-se terminul de 1/13 Octomvrie 1894, la care avea să se întrunească congresul național bisericesc a înaintat la 22 Septemvrie 1894 de nou o solici-tare la ministrul de culte și instrucțiune, dar tot fără rezultat.

4. D-l ministru de culte și instrucțiune abia la 31 Octomvrie 1894 după terminul, când era să se întrunească congresul, a notificat Escelenției Sale sub Nr. 54342/94, că Majestatea Sa a binevoit a-l autoriza să poată deocamdată amâna convocarea congresului.

5. Escelenția Sa a așternut toate actele referitoare la acest obiect consistoriului metropolitan, carele în ședința IV-a din 1 Noemvrie 1894, luând cu regret act despre situațiunea abnormală, ce s'a creat bisericeii no-

stre, mai întâiu prin împedecarea convocării congresului la termenul statutuaru, ear mai târziu prin amânarea congresului pe timp nedeterminat, și având în vedere interesele generale ale bisericeii, a deșpt termenul pentru întrunirea congresului pe ziua de 7/19 Maiu a. c. Totodată a decis consistoriul metropolitan ca, înaintându-se notificarea prealabilă despre convocarea de nou a congresului național-bisericesc prin ministrul de resort la Maiestatea Sa, cu aceea ocașiune să se combată de nou motivul din primul rescript ministerial, cari poate că s'au folosit ca argumente și pentru amânarea congresului prin rescriptul ministerial din urmă.

6. Urmând apoi la notificarea prealabilă făcută pe basa decisului Consistoriului metropolitan de mai sus rezoluțiunea ministrului de culte și instrucțiune Nr. 23243 din 6 Maiu 1895. prin care comunică Escelenței Sale Dlui arhiepiscop și mitropolit, cumcă Maiestatea Sa a binevoit preagratoș a lua la cunoștință aprobătoare convocarea de nou a congresului, Escelenția Pa corvocat pe ziua de 7/19 Maiu a. c. Pe baza aceasta propune: Congresul ia la cunoștință procederea și ținuta Escelenței Sale și a Consistoriului metropolitan, aproabă toți pașii întreprinși pentru susținerea neștirbită a dreptului bisericeii noastre de a ținea congres național bisericesc în vigoarea §-lui 152 al statutului organic, și are încredere, că Escelenția Sa Înalt Prea sântitul Domn arhiepiscop și mitropolit precum și Consistoriul metropolitan și în viitoriu tot cu aceea rezoluțiune și energie va apăra constituțiunea bisericeii noastre ca și de astădată.

(Va urma)

O scrisoare

cătră autorii „Topografiei Măidanului“

Stimate amice Sofronie Liuba și Aurelie Iana!

Dorința, ce mi-ați descoperit, și precum mi-ați scris, și a altor Români, că purcederea etimologică și înțelesul numelor de dealuri, de părie și de alte localități, înșirate în prețuitul operat presinte al D-Voastre, să le lămuresc pe baza studiilor făcute, vin ca să o împlinesc; dar' mai înainte de toate am, ca să dau lămuriri despre înșemnătatea numelor de localități și despre datorința, sau în sensul strins, despre sila morală și necesitatea națională, ce pe Români îi îndeamnă la culegerea numelor de localități și la studierea înțelesului acestor nume.

În Anglia, Franca și Germania, inteligenții și învățații au început încă cu un secul mai înainte, ca să culeagă numele locale și să studieze înțelesul lor și prin ei s'a cenntatat, că numele de localități de pe teritoriul, pe care locuesce un popor, din multe puncte de vedere sunt de mare înșemnătate pentru poporul respectiv; astfel e rațional a deduce, că numele localităților, de pe teritoarele pe unde locuesc Românii, sunt de mare înșemnătate pentru noi.

Acî sunt munții, dealurile, văile, colnicele și dâlmele: acî sunt riurile și păriele, tot acele la cari strămoșii nostri — cu 18 secolii mai înainte — s'au așezat, și-au făcut locuințe și au plămădit poporul daco-român.

Pe acele localități înainte de noi au trăit alte popoare, și s'au stîns; pe acele localități, după noi, au năvălit alte popoare, și cele de până din seculul al 9-lea, s'au potopit!

Strămoșii nostri, din seculi în seculi, din generațiuni în generațiuni, acî s'au luptat, acî și-au vîrsat sângele pentru bunul, esistența și limba lor, pentru aceste teritoare, ca locurile nacerii, vieții și patriei lor! Dar' pe aceste locuri aflăm și urmele popoarelor de dinainte de noi, și ici cole, urmele popoarelor venite după noi. Aceste locuri adese-ori sunt legate cu tradițiuni istorice națio-

nale, cu mituri păgâne dela strămoși, cu mituri păgâne încreștinite dela alte generațiuni ale strămoșilor; cu legende creștine, cu povești despre atare familiă sau individ al poporului, ori al unui sat.

Eată! de aceste locuri e legată istoria, tradițiunea, arhiologia și mitologia daco-română; dar' aceste locuri foarte adese-ori ni spun numele lor într-o limbă vechiă, ce azi nu o pricepem, și parcă adese-ori ne ocăresc: „Ce? în toată ziua ne pomeniți, și nu ne înțelegeți.“ Eată! numele acelor locuri sunt isvoare de scrutare și pentru limbele vechi din patrie, de mai înainte de colonizarea noastră; și pentru limba noastră cea vechiă și ale formării ei și pentru limba noastră de azi și din cauza aceasta, ne învită, ca să culegem numele locurilor și să învățăm de a sci înțelesul lor.

Aceste sunt motivele, ce ne îndeamnă, ca să culegem deosebi nemele munților, dealurilor, văilor, colnicelor, dâlmelor isvoarelor, părieilor, riurilor, prejurilor și câmpiilor, căci aceste în parte mare purced din timpul de din înainte de așezarea noastră pe aceste teritoare și numele aceste în două mii de ani, noi le-am susținut; apoi în parte mare purced din timpul nou al limbei, și acele numa noi le-am dat din limba noastră, și sunt material și forme din limba de azi.

Popoarele trecătoare prin Dacia, parte nici au avut timp — din cauza năvălirii altor popoare —, ca să se așeze de țeniș, parte au căutat locurile mai mănoase dela șesuri și acî au putut propaga și nume din limba lor, noaue streine; până ce munții și dealurile au apărat nu numai esistența poporului și numele nostru, ci și numele de localități, date de popoarele anterioare, și create de strămoșii nostri și urmașii lor; și pentru aceasta numele din limbi străine se pot întâmpina mai numai la numirea orașelor și satelor, deși poporul nostru, pentru cele mai multe sate, are și numiri speciale, susținute din timpuri vechi.

Ce fel de colecțiuni avem pentru nume de localități. Pentru Ungaria și Ardeal se află numai „A magyar korona országainak helységnévtára“ publicată de oficiul statistic, în interesul administrațiunii, adică, numai cu numele de orașe, sate și cercuri. Eu în societatea etnografică din Budapesta, am fost atras atențiunea unor membrii la lipsa de culegerea numelor dealurilor, riurilor etc. dar' nu am cunoștință, ca să se fie făcut ceva; apoi eu din mapele comitatelor, cu multă greutate am cules câteva nume de dealuri și de riuri. Ce să atinge de România, Dimitrie Frunzescu la 1872 în Bucuresci a publicat un „Dicționarul topografic și statistic“ și acesta are primul merit, că a publicat și multe nume de dealuri dar' fîresce că nu-s complete. Să vede, că Românii din România au avut instinct bun, când au înființat „Societatea geografică“ și și-a început chîmarea, ca să adune toate numele de localități din România și din 20 de județe au produs 20 de dicționare de nume de localități. Dar' priceperea pentru înșemnătatea numelor locale la Români se redică foarte tare, când scim, că regele, principele de tron, societatea geografică și alți Români deștepti, au dat premii frumoase pentru culegerea numelor locale din atari județe (districte). După completarea colecțiunilor, remâne, ca literații și învățații din România să scruteze materialul istoric, limbistic etc. și să-l splice.

Și ce zic străinii despre numele locale de pre teritoriu locuit de Români? și despre tema presinte? Trauquott Tamm (Über den Ursprung der Rumänen, adică despre originea Românilor, Bonn 1891 pag. 6) atinge lupta scriitorilor străini, cari zic, că Românii în secolul al 11-lea și 12-lea au venit din Balcan pe teritoriul unde locuesc azi și atinge lupta scriitorilor Români, cari zic, că Românii dela colonizare, adică: dela anii 106—107 nu s'au mișcat din Dacia și că de atunci totdeauna au fost aici și apoi Tamm ni spune: „Dar' cauza aceasta preste tot nu poate fi matură de a spune judecată, până când cineva nu s'a fi cutedat la studiul de nume de locuri; până acuma pentru astfel de studiu nu se află încă nici pregătirile cele mai dela început și de lipsă, mai ales în România, așa, încât deocamdată dacă voim, ca întrebarea să o aducem mai aproape de răspuns, nu ni rămâne nimic altceva, decât — materialul, ce se află și e cunoscut — de al supune încă odată unei judecări strict-critice.“

Apoi Tamm (la pag. 86) și dă părerea: „Ca oaspe permanent în Dacia, a pășit slavul, și dacă noi acuma în țara muntoasă a Ardealului, nu-l mai întâlnim, sau încă numai ca coloniști așezați

în timpul de tot modern, — totuș numeroasele nume slavice de sate, dealuri, rîuri și localități, dau testimoniul cel mai nesuspicios despre aceea, că slavul a luat odată o parte mare a țării în posesiunea nedisputată și durătoare. Și Tamm mai în jos recunoaște, „că Slavii au locuit la vale, adică la câmp și pustă, eară Românii sus în dealuri.“ Astfel numele localităților din dealuri nu au putut fi slave nici slavizate, și Tamm face bine, că nu vre să decidă cauza.

În fine Tamm se mai întoarce odată (pag. 53) la însemnătatea numelor locale pentru Români, și de oarece el arată, că nu se află urme, că Românii, din Balcan sau din alte părți au venit în Ardeal, ba din contră, se află urme, că Românii, din Ardeal s'au scoborit în România, ni mai aduce aminte: „că studiul numelor de locuri — așa precum sperăm noi — va face posibil odată, ca înțederat să urmăm avantarea paș de paș a Românilui din Ardeal în țările de șes; aci e rezervat viitorului un câmp larg de scrutare, pînd de rezultate.“

Samuel Borovszky în opul său „A honfoglalás története, adică: istoria cuceririi patriei prin Magiari, 1894 Budapesta“ la pag. 68—82 arată multe numiri de localități din Ungaria și Ardeal și toate le explică din cuvintele de toată ziua din limba slaveană de azi; apoi la pag. 83—94 arată nume de localități, ce se explică asemenea din cuvintele de toată ziua a limbei germane de azi, să dechiară toate puresse dela Slavi și Goți respective dela Nemți și în fine la pag. 151 începe — după zicala îndatinată de azi — de a spune, că Valahii în țeara aceasta sunt venitori din secolii XII și XIII.

Poate că lucrări de aceste, ne-ar aduce în perplexitate, dacă în lume nu ar fi alți oameni învățați și nepreocupați, carii sunt chemați de a decide în cauze de aceste.

Wilhelm Obermüller a scris opul „Deutschkeltisches-Wörterbuch, Berlin 1872,“ doauă tomuri cu 1721 pagine, peste 6000 de articoli despre numele geografice și istorice, și în articoli peste 18 mii de nume de localități se explică pe baza limbei vechi celtice și a limbelor celtice veșuitoare.

Wilhelm Obermüller în prefațiune zice: „Au fost început literații Germanii, ca toate numele de localități să se explice din limbile germane, eară Slavii din cele slavene. Limba germană nu ne dă deslușiri îndestulătoare; tocmai așa de puțin și cea slavică și în asemenea mod e relațiunea cu numele romane și grecesci. Și totuș aceste mii de nume trebuie să aibă un înțeles, căci nu soartea le-a aruncat pe pământ. După multă trudă în fine a succedea de a afla cheia de deslegarea enigmei și anume din limbile și dialectele celtice vechi. Dela Celți puresse mai toate aceste numiri, ei au fost primul popor de cultură, ei au dat numele popoarelor migratoare, cari au năvălit preste ei, și dela Celți au trecut acele la Greci și la Romani!“

Dar' se mai ascultăm pe Obermüller, că ce mai zice despre naționalitatea numirilor locale.

Obermüller (Tom. I. pag. 1) zice: „Când Germanii au intrat în țările Celților, ei numele de ape, ce le-au aflat, le-au susținut, dar' de regulă au adăus așa, numele apei în limba germană, astfel a adăus o traducere a numelui celtic.“ asemenea în sute de locuri se dovedesce, că la numele dealurilor, numite după limba celtică, germanii au adăus cuvântul „Berg“ ce înseamnă: deal.

Obermüller (tom. I. p. 275) zice: „Slavii au primit numele vechi celtice, tocmai așa ca Germanii, căci înainte de lățirea slavilor în nordul Europei, anume țara Schyților, a fost celtică. Letii și Litvanii apar de a fi păstrat mai multe elemente celtice; de aci e înrudită apropiată a limbei lor cu cea greacă și latină.“ Apoi Obermüller (tom. I. pag. 318) slavenisatorilor li mai spune aceste; „La explicarea numelor vechi cu limba slaveană — deși Schaffarik, Dobrowszky, Kopitar, Kollár, Manusch, Palaczky și alții și dedură trudă nemărginită — nu poți merge mai departe, decât poți merge cu limba germană!“

Dar' se vedem bazele opului lui Obermüller. Acesta în prefațiune ni mărturisese: „Autorul a încercat de a aduna toate, ce premergătorii lui din Germania, Anglia și Franța pe acest teren au putut aduce la lumină pentru țările lor; dar aceea ține de meritul esențial al lucrării sale, că scrutările și le-a lătit preste toată Europa și până departe în launtrul Asiei.“

Eu cu mulți ani mai înainte începusem de a studia numele geografice din Dacia vechiă, înșirate de geografii vechi și în cercetările mele am aflat că încă din secolul trecut s'au făcut studii pentru explicarea numelor locale din mai multe țări, și prin manu-ducerea de unele opuri încă în 1832 am ajuns la rezultatul, că partea mai mare de nume locale se pot explica numai prin limbile celtice și pentru aceasta am primit baza, pe carea stă W. Obermüller și alți scrietori renumiți în literatura celtică.

Lucrând alții pentru explicarea numelor locale din Italia, Spania, Franța, Anglia, Germania etc. au lucrat tot-de-odată mijlocit și pentru explicarea numelor vechi din Dacia, și aflătoare azi pe teritoarele locuite de Români, pentru că partea mai mare din numirile geografice, în partea mai mare a Europei sunt mai tot dela aceleași popoare și din aceeași epocă, din doi trei seculi înainte și un secol după Cristos, și din numele locale, ce există azi, asemenea parte mare sunt tot acele vechi. Dacă p. e. în alte țări să află 20 de nume identice, după rădecină și sufix, și pe teritoarele noastre se află 1, 5—10 asemenea nume, urmează — firește demonstrând — că acele nume sunt de o origine și de un înțeles.

Așa p. e. Deva se află oraș aproape de Mureș în comitatul Hunidoarei; Deva-ványa în comitatul Jász-Kun-Szolnok, cercul Tișa de sus. Dar' se află Deva rîu și oraș, la rîul Deva în Spania, spre sinul de mare gasconic Mai departe Deva în anticitate a fost oraș și capitală în Britania romană (azi Anglia) și a zăcut la sinul de mare, respective la canalul ce duce spre insula Mona.

Să pot înșira încă Deba oraș în Arabia, Deba oraș în Tibet și Deba sat în Galiția. Aceste nume, nu sunt aruncate de soarte — cum zice Obermüller — și pentru că în Galiția se află satul Deba nu urmează, că numele Deva din Ardeal, e de origine slaveană, sau în Theba din Boeotia, țară în Grecia vechiă, au locuit cândva Slavi, fiindcă la Poloni debina înseamnă stejar și stejaret.

Astfel studiile mele celtice, fiind basate pe rezultatele scrutărilor unor scrietori renumiți pe acest teren, și puresse pe baza și sistema lor, am convingerea, că toți aceia, carii poartă atare interes pentru aceste materii, pe lângă cât de puțină cunoștință limbistică, vor recunoaște adevărul în explicările mele.

Gl. Tocilescu în opul său „Dacia înainte de Romani“ în mai multe locuri aduce părerea multor scrietori asupra înțelesului numelor locale din Dacia vechiă; și dacă și șapte înși explică atare nume local, de regulă se arată mai tot atâtea păreri și la puține nume, înțelesul mai mult se ghicesce, decât se demonstrează filologice adecă decât se arată, ce e rădecină, ce e sufix, de unde e originea și ce e înțelesul neresturnabil.

B. P. Hasdeu în „Cuvintele din bătrâni“ în „Istoria critică a Românilor“ și în „Magnum Etimologicum“ explică multe nume de localități, de pe teritoarele, pe unde locuesc Românii, și din acele mai multe le-am studiat și eu, dar' afiu că fără de bază ade-soeri le-a încălțit în slavism. De voi avea viață, voi pertracta despre acele explicări.

Ca adăus acestui operat voi descrie pozițiunea Celților față de alte popoare și voi arăta legătura Valahilor din Dacia cu Celții și cu limba lor, ca în acest mod să se ușureze priceperea și judecata asupra numelor explicate.

Deci, fraților Liuba și Iana! eată motivele, din cari eu — și cred, că și cei pricepători de cauză — recunoaștem prețul național și limbistic al operatului și vedem cu bucurie nu numai un început frumos pentru culegerea numelor locale și din părțile noastre, dar' și diligența și priceperea, ce ați arătat-o la culegerea numelor și cuvintelor de toată ziua; și pentru aceasta operatul D-Voastre poate servi de o mustră bună pentru alte colecțiuni din alte părți, eară D-Voastre de exemple măndre pentru preoții și învățătorii diligenți și deștepți.

Oradia-mare 15. Decemvrie 1894.

Dr. At. M. Marienescu

Nu Gutenberg este inventatorul artei tipografice, ci deja legionarii romani ai lui Traian o cunoșeau și practicau

În provinciile Imperiului roman, Legionarii erau *totul*, adică nu numai, că reprezentau *puterea armată*, ci totodată erau și edificatorii cetăților și acvaductelor, constructorii drumurilor, și a punților, ei regulau apele, cu un cuvânt: Legionarii romani erau în *totă* privința adevărații cultivători ai regiunii.

Cărămișile și țiglele, de care aveau lipsă la lucrările lor arhitectonice ori hidrotecnice, Legionarii și-le fabricau înșiși, și le provideau de regulă cu marca, adică cu *numărul* și cu *numele* respectivei legiuni.

Așa s'au întemplat și în *castrul stativ*: „*Bersovia*,” actualul sat român *Jidovini* de lângă Boșca-montană din Banatul timișan.

Aici în Bersovia, carea după municipiul dela Tibiscu (Caransebeș) era punctul cel mai însemnat și mai tare din Dacia ripensă (Banat) au garnisonat mult timp *Legiunea a patra* numită „*Flavia-Felix*”.

Aici la „*Jidovini*” (nu „*Jidovini*”*) s'au găsit deja multe anticități romane din timpul ante-aurelian, *monete* de aur, argint și bronz, *statue* de marmor și bronz, *coifuri* și alte părți din armatura Legionarilor romani, apoi *lampe*, *chei*, *piroștii*, *vătraie*, *rosete*, *cui* și diverse alte obiecte casnice de pământ, fer ori bronz. S'au găsit însă deosebit multe materialii de zidit, părți de columne, lespeși și alte petri cioplite, mosaicuri, cărămișii, țevi ș. a. Ba se poate constata cu toată siguranța, că multe din actualele case ale satului neo-roman *Jidovini* sunt construite pe fundamente antice-romane sau sunt zidite cu parțiala întrebuițare de materialii antice.

Murii puternicii ai anticului castru se văd până în ziua de astăzi în laturea de câtră riul *Bêrzava* și la mai multe alte locuri prin grădinile satului.

În vechime, și până prin deceniul al cincilea al secolului present aceste ziduri de cetate erau cu mult mai nalte și mai imposante, s'au derimat însă pentru a scoate materialul de piatră trebuincios la construirea șoselei și la alte edificări.

Scrietoriul acestor șire, ca student înainte de mai mult de două decenii în timpul ferierelor avea datina, a face excursiuni, de regulă pedestre, dinpreună cu ambii săi frați mai tineri, până la ruinile Bersoviei, și a se întoarce apoi încărcat cu diverse obiecte antice.

*) Cu altă ocaziune vom dovedi, că numirea adevărată a acestor comune este „*Jidovini*,” așa precum o pronunță Romanii autotoni din partea de sus a riului *Bêrzava*, deosebit din *Terova*, *Doman*, *Reciția*, *Cuptoare* etc. iar nu „*Jidovini*,” precum zic Romanii dela apus și nord.

Ba la anul 1884 întreprinsese dimpreună cu Magnificența Sa Domnul *Vincentiu Babeș* membru al Academiei române dela *București* în două zile de după *Rusalii* cu succes foarte favorabil săpături formale în ruinele castrului dela *Bersovia*. Multe din aceste obiecte se află de presente în muzeele dela *Viena*, *Budapesta*, *București*, *Timișoara* și *Tirgu-Jiu*, multe în posesiune privată.

Mai numeroase sunt cărămișile cu marca *Legiunei a patra Flavia-Felix*. Cărămișile sunt de diferite forme, oblonge, quadrate, exagone, și toate de o calitate escelentă.

În o casă romană aflai *vatra* pardosită cu o lespede mare de cărămidă provăzută cu inscripțiunea **LEG. IIII F. F.** (=Legiunea a patra *Flavia-Felix*). Oamenii carii pe această lespede își coc, sub țest, pânea și „*turtă de mălaiu*,” și — pe *turtă* de mălaiu a *Bersovianului-Zidovineanțiu* modern și astăzi, după vr'o 1700 de ani se mai văd câte odată întipărite inițialele eroicilor Legionari daco-romani.

Ce însă mi-se 'mpare mai interesant și mai prețios dintre toate descoperirile de până acuma dela *Bersovia*, sunt unele simple cărămișii, acărora inscripțiune nu este cea *normală*, cea *corectă*, ca la celelalte, adică **LEG. IIII F. F.**, ci în cadrul cărei inscripțiuni *unele dintre litere sunt întoarse* documentând și prin apăsătura lor mai adâncă în planul țiglei, că s'au tipărit, nu cu o stampilă în carea ar fi fost săpată întreaga inscripțiune, ci că textul s'a compus din *litere singulare*, întepenite în oareșcare mod una lângă alta.

Compoziția greșită, cu litere întoarse se esplică în următorul mod:

Matriția (modelul) inscripțiunei, la legionarii romani nu era săpată deja în forma (lăduța) de turnat cărămida, precum se face de regulă în timpurile mai noi, ci cărămida mai întâiu se turna, și apoi se tescuia, provăzându-se cu inscripțiunea dorită

LEG. IIII F. F.

Oblongul inscripțiunei era cu câți-va milimetri adâncit în cărămidă fața literilor stătea însă în un plan cu fața cărămișii.

În decursul lucrului, a stampărei, cadrul (ramul) în care erau întepenite literile se va fi desfăcut, ba poate că literile singulare vor fi căzut vr'odată de tot afară. Legionariul lucrătoriu, la reîntepenirea literilor în ram, din nebăgare de samă, sau poate că și necunoscând alfabetul, a comis eroarea d'a așeza o literă întors, ce nu s'a băgat îndată în samă prin supraveghiatoriul edil.

Așupra acestei interesante împrejurări mi-a atras atențiunea eruditul nostru veteran D-l *Vincentiu*

Babeș cu ocaziunea unei călătorii pe calea ferată dela Vêrșet spre Timișoara (în 10 Maiu a. c. st. n.) când avui onoarea a însoți dimpreună cu Magnificența Sa și cu Ilust. D. Dr. Iosif Gal pre P. S. Domn Episcop al Caransebeșului.

Cu aceea ocaziune D-l Babeș mi-a spus, că astfel de cărămiși (cu inscripțiuni cu câte una sau mai multe litere întoarse) sê se fie aflat și prin alte părți ale Daciei.

Atâta stă deci, că: *Legionarii romani aduși în Dacia prin divul Împêrat Traian, deja pela începutul secolului al doilea cunosceau și practicau, deși în felul lor, adecă pe lut, arta tipografiei cu litere de sine stătătoare.*

Despre această artă, altcum vorbesce deja și Cicero în cuvinte destul de clare, și mă mir, cum de până acuma nu s'a aflat nime sê constateze că aceasta *ars artium conservatrix* nici decăt nu este invențiunea lui *Iohann Gensfleisch* (cel numit după mamă-sa „*In Gudenberg*“, și apoi mai târziu și „*Gutenberg*“, născut cam pela a. 1399 în Mainz vechiul Castellum Mogontiacum). Numai șovinismul germân i-a atribuit lui Gutenberg ce nu-i compete și carele n'a inventat absolut nimic!

În un alt articlu vom motiva mai detaiat cele sus zise, și apoi vom dovedi, pe basa studiilor noastre arhivarice, și aceea, că Gutenberg a fost un om șarlatanic, un aventurieriu, carele și-a câștigat cunoscința artei tipografice prin un anumit *Fust* (*Fausto Comesburgo*), carele iarăș a învățat-o dela italianul *Pamfilio Costaldi* din *Feltre*, nu departe de Veneția și de Padova. Acestui *Pamfilio Costaldi* națiunea italiană la 24 Septemvrie 1868 i'a rădicat un frumos monument în locul lui natal *Feltre* și toți Italianii îl considera de mult pe *Costaldi*, iar nu pe *Gutenberg* de inventatoriu sau mai bine dis, de „reintroducătoriu artei tipografice.“

Sê vede deci, că arta tipografiei s'a introdus în Dacia prin Romani, iar nu prin Nemți, deci arta tipografiei este o artă romano-italiană, ear nu germană.

Adrian Diaconu

(Va urma)

Varietăți

Scire personală. Prea Sântitul Domn Episcop diecesan *Nicolae Popea* a sosit acasă dela Sibiiu cu trenul de Mercuri sara.

Docsologie. Despre „Doxologia,“ ce s'a făcut din incidentul împlinirii a 25 de ani dela inaugurarea constituționalismului în biserica noastră, cetim în *Tel. rom.*:

Sânta liturgie o a celebrat Preasânția Sa părintele episcop al Aradului *Ioan Meșianu*, asistat de Preacuvioșia Sa domnul arhimandrit *Iosif Goldiș*, Augustin Hameșia protosincol, și de protopresbiterii *Ioan Papiu* și *Ignațiu Papp*. Ca diacon a funcționat profesorul Dr. *Remus Roșca*.

Cântările liturgice le-a executat corul elevilor seminariali sub conducerea domnului *Georgiu Dima*.

Imnul „Înălțării Domnului“, o admirabilă compozițiune a dlui *Georgiu Dima*, l'a executat un cor micșt compus din membrii reuniunii române de musică din Sibiiu.

La liturgie și doxologie a asistat congresul în corpore.

După sânta liturgie a urmat Doxologie, sub decursul căreia s'a cetit rugăciunea de mulțămire, în care s'a intercalat rolul mare, ce joacă autonomia noastră bisericască, ca scut al religiunii și naționalității noastre.

În amintirea iubileului de 25 de ani ai constituționalismului nostru s'au fotografat toți membrii congresului.

Tabloul acela va fi un dulce suvenir pentru deputați și o frumoasă eternizare a zilei, pe care cu atâta drag o am iubilat.

Parastas pentru în Domnul adormiții Arhiepiscopul și Mitropolitul *Șaguna* și pentru mecenatul *Emanuil Gojdu* s'a celebrat Sâmbăta trecută în biserica catedrală din Sibiiu, conform decisului congresual.

Congresul național-bisericesc terminându-și agențele sale s'a încheiat cu ședința de Luni, 15 Maiu, înainte de amezăzi.

Înscințare. *Onoratelor despărțeminte ale Reuniunii învățătorilor români gr. or. din diecesa Caransebeșului.* Comitetul central al Reuniunii noastre învățătoresci în ședința sa din 4/16 Maiu a adus următoarele decisiuni:

1. Activitatea despărțemintelor Reuniunii în decursul anului 1894/5 fiind conformă prescrișelor statutelor, sê ie a cunoscință.

2. Ridicarea monumentului lui *Constantin Diaconoviciu Loga*, sê se efeituească până la adunarea generală din acest an, ear desvălirea respective inaugurarea cu ocaziunea adunării,

3. Adunarea generală iubilară din acest an, sê se țină în Caransebeș la 6/18 August și zilele următoare.

4. Despărțemintele Reuniunii sê elaboreze ori-ce temă din sfera educațiunii și a instrucțiunii practice pentru școala poporală și elaboretele sê se subștearnă comitetului Reuniunii pe sama protocolului ce se va eda din incidentul iubileului de 25 ani al Reuniunii.

5. Membrii Reuniunii precum și alți bărbați de școală sê pună la dispozițiunea comitetului scurte elabore pe sama adunării iubilare.

6. Vêduvei învățătoresc *Iuliana Pocrean* rămase fără de nici o avere după rēposatul ei bărbat *Simeon Pocrean*, fost învățătoriu în *Soceni*, s'a votat un ajutoriu de 20 fl., din fondul Reuniunii.

7. Pe sama învățătorului Iuliu Vuia din Banat-Comloș în scopul scrierii istoriei culturii noastre naționale s'a decis a se propune adunării generale votarea unui ajutoriu de 200 fl. din fondul Reuniunii.

Aceste decisiuni se comunică cu on. Despărțeminte și prin aceste cu membrii Reuniunii spre știință și luare în considerare a punctelor 4. și 5. având despărțemintele a subșterne elaboratele lor comitetului reuniunii până în 25 Iulie a. c.

Și deoarece Reuniunii noastre precum și oficiilor școlare confesionale este acum denegat dreptul de folosire liberă a portului poștal, scrisorile de acum înainte se se francheze ca ori și care altă scrisoare. — *Bocșa-montană*, în 10 Maiu st. v. 1895. — Pentru comitetul Reuniunii: *Ioan Marcu*, notariul general al Reuniunii.

Monumentul lui Constantin Diaconovici-Loga.

În grandiosul etablissement de petrarie și sculptură a firmei I. Bibel, situat nu departe de stațiunea drumului de fer din Caransebeș, de mai multe săptămâni încoaci se lucră la acest monument, carele se redică prin reuniunile învățătoresci gr. or. române din diecesele Caransebeșului și a Aradului. Materialul este marmore alb dela Ruschița de o cvalitate escelentă, în care privință fu esaminat în zilele acestea prin espertul tehnic al comitetului esecutiv. Până acum s'au esecutat numai lucrările preparative, adică: s'au adunat materialul în bucăți mari de marmor alb, și prelucrarea lor „în brutto.“ În curând însă se vor începe și lucrările fine de sculptură, ce se esecută prin lucrători (petrari și sculptori) de naționalitatea italiană. Stând numitei firme la dispozițiune mai mult de o sută de astfel de lucrători, putem fi siguri, că monumentul, până în luna lui August va fi terminat, încât negreșit se va putea desvâli în mod festiv cu ocaziunea serbării iubileului de esistență de 25 de ani a reuniunii învățătorilor români gr. or. din diecesa Caransebeșului.

Drum de fer dela Caransebeș la Recița și Bocșa-montană. Deja înainte de vre-o 25 de ani se ventila mult proiectul unui drum de fer, ce ar porni din Valea Hațegului în Ardeal și trecând peste Caransebeș Recița, Bocșa, Ciacova și Becicherecul-mare ar merge cam spre punctul unde se varsă Tisa în Dunăre, adică ar tăia Banatul dealungul, dela răsărit spre apus. Acest proiect s'a ventilat cu deamăruntul în o broșură intitulată „Die Banater Bahn“. Frumoasa idee, până astăzi numai în parte și în mod cam nepractic s'a putut realiza. Înțelegem liniile secundare Recița-Bocșa-Voitec (Bolia), Jebel-Ciacova și liniile din părțile sudice ale comitatelor Timiș și Torontal. Linia Caransebeș-Hațeg deja este concesionată, și în cel mai scurt timp se vor începe chiar și lucrările de construire capătând Caransebeșul o a doaua gară la finea stradei Ardelenesci, adică în dreapta Timișului. În timpul cel mai nou se ventilează și proiectul de a se continua linia dela Caransebeș până la Recița și Bocșa, legând-o acolo cu liniile apusene, deja esistente, prin ce idee „drumului de fer banatic trans-

versal“ ar fi realizată, deși cam în altă formă decum se proiectase înainte de un pătrariu de secol. Ba precum înțelegem din izvor sigur, studiile preparative deja se fac, din însărcinarea unui consortiu, prin un inginer binecunoscut publicului nostru. Mult interes pentru proiectul Caransebeș-Bocșa arată, între alții și Alteția Sa Principele Odescalchi, carele de curând a cumpărat bunul Rugi de lângă Caransebeș, și petrecând marți și mercuri în orașul nostru, a esprimit dorința, ca noaua linie de drum de fer se treacă pe lângă bunul său, cel cu păduri atât de întinse, promițând întreprinderii tot sprinjinul posibil. Mai tare interesată este însă societatea franco-austriacă, cea cu minele și fabricele de fer de la Recița și Bocșa, carea zi pe zi se vede necesităta a transporta cvantități enorme de cărbuni din minele sale proprii dela Mehadia cu mari spese peste Timișoara până la Recița, adică pe un drum cam de patru ori mai lung de cum ar fi linia Caransebeș-Recița. Negoțurile codrenesci din părțile Hațegului, a Petroșeniului și a Sebeșului, prin construirea noauiei linei vor afla o transportare și trecere mai bună decât până acuma până departe prin câmpiile Torontalului și ale Baciului. Româ-nimea bănățană, prin această reconstruare a „Drumului lui Traian“ și prin legarea directă a îndepartatelor părți apusene a diecesei noastre cu centrul Caransebeș încă numai de bucurat se poate.

Fabrica de țiglă și societatea de zidiri pe acțiuni din Caransebeș. Pe lângă fundatorii români ai acestei noaue societăți pe acțiuni, Domnii *Ilie Curescu*, președintele comunității de avere a fostului regiment romano-banatic, *Traian Barzu*, referent consistorial, *Constantin Burdia*, senator orășenesc și *Petru Brancoviciu*, neguțătoriu și proprietariu de realități, au mai intrat între acționari pe lângă alți români și Domnii *Ioan Nemoian*, avocat și *Adrian Diaconoviciu* inginer-arhitect din Bocșa-montană, *Dr. Constantin Popasu*, medic, *DI Prof. Petru Ionescu*. Cu edificarea noauei fabrici de caramidă se va începe verosimil încă în decursul acestui an, așa, ca societatea se poată deja dispune de material nou când se va începe edificarea liniei de drum de fer Caransebeș-Hațeg și edificiile școlare preliminate în preț de circa una sută de mii de florini.

Înviatare de abonament. Cu 1-ma fiecărei luni se începe un nou abonament lunar și treilunar la „*Dreptatea*“, cu următoarele prețuri: Pentru monarhie: Abonamentul anual costă 12 fl., abonamentul semestral costă 6 fl., abonamentul treilunar costă 3 fl., abonamentul lunar costă 1 fl. Pentru România și străinătate: Abonamentul anual costă 40 franci, abonamentul semestral costă 20 franci. „*Dreptatea*“ apare în fiecare zi de lucru la ameazi.

Posta Redacțiunii

Dlui J. Într'un nr. viitoriu.

Licitațiune minuendă

Pre baza încuviințării Ven. Consistoriu diecesan ddtto 2 Mai 1895 Nrul 1224 B. se escrie licitațiune minuendă pentru renovarea s. biserici gr. or. rom. din comuna Petrovoselo, comitatul Torontal cu prețul esclamării de 2137 fl. 63 cr.

Licitațiunea minuendă se va ținea Joi în 1/13 Iunie a. c. la 11 oare a. m.

Reflectanții sunt poftiți a se presenta în ziua și oara defiptă în comună, având a depune la începerea licitațiunii vadiul de 10% în bani gata, din prețul esclamării.

Specificarea de spese și măsuri, precum și condițiunile de licitațiune se pot vedea la oficiul parohial din loc.

Resultatul licitațiunii intră în putere de drept, numai după aprobarea lui din partea Ven. Consistoriu.

Torontal-Petrovoselo din ședința comitetului parohial ținută la 10 Mai 1895. [33] 1—2

Pavel Borea,

paroh, și preș. com. par.

Ionachie Neagoe,

not. ad hoc al com. par.

În conțelegere cu mine: *Trifon Miclea*, ppbiter tractual.

Licitațiune minuendă

Pre baza încuviințării Venerabilului Consistoriu diecesan ddtto 12 Maiu a. c. Nr. 1372 B. se escrie licitațiune minuendă pentru lucrările de renovare și adăptare la biserică (din lăuntru) comunei Iaz, lângă Caransebeș cu prețul de esclamare 4281 fl. 07 cr. v. a. în care sumă se cuprind lucrul zidariului, lemniariului, pictorului și mäsariului.

Licitațiunea se va ținea în școala din Iaz în 6. Iunie 1895 st. vechiu la 11 oare antemeridiane.

Reflectanții vor avea a depune la începutul licitațiunii 10% vadiu în bani gata sau hârtii de valoare.

Planul și specificațiunile de spese și mäsuri se pot vedea ori și când la oficiul parohial din Iaz.

Se vor admite ca licitanți numai oameni probați, de omenie și esperti.

Iaz în 18. Maiu 1895 st. vechiu. [34] 1—3

Nicolae Ionescu,
preot și președinte.

Nestor Popoviciu,
notariu,

În conțelegere cu protopresbiterul tractual.

Nr. 19 ex 1890.

Edict de licitațiune

Pre baza încuviințării Ven. Consistoriu diecesan ddtto 1 Aprilie Nr. 733 Șc. ex 1890 se aduce la cunoșciință publică cumcă intravilanul școalei celei vechi se va vinde pe calea licitațiunii publice cu prețul de esclamare de 50 fl.

Licitațiunea se va ținea Luni dimineața a II-a zi după Pogorirea s. Duh, în 22 Maiu la s. biserică după finirea servițului divin.

Aceia, carii doresc de a cumpăra sunt poftiți de a se presenta în ziua susamintită în comună și la începutul licitațiunii au a depune vadiu de 10% în bani, ear după licitare suma întreagă de cumpărare.

Toate spesele atârănătoare de aceasta vnzare are singur cumpărătorul a le suporta.

Ohabiza, la 8 Maiu 1895.

[31] 2—2

Comitetul parohial.

În conțelegere cu oficiul protopresbiteral.

Licitațiune minuendă

Pre baza încuviințării Ven. Consistoriu diecesan de ddtto 2 Maiu anul 1895 Nr. 1259 Ep. se escrie licitațiune minuendă, pentru repararea și acoperirea sântei biserici gr. or. rom. din comuna Gataia, protopresbiteratul Vêrșeț cu tinichea cu prețul esclamării de 1545 fl. 75 cr. v. a.

Licitațiunea minuendă se va ținea în 4/16 Iunie a. c. la 2 oare post meridiane.

Reflectanții sunt poftiți a se presenta în ziua și oara hotărîită în comună, având reflectanții a depune la începutul licitațiunii vadiul de 10% în bani din prețul de esclamare.

Planul și specificațiunea de spese se pot vedea ori când la oficiul parohial din loc.

Resultatul licitațiunii intră în putere de drept numai după aprobarea lui din partea Ven. Consistoriu diecesan.

Gataia, din ședința comitetului parohial ținută în 7 Maiu 1895.

[32] 2—3

Comitetul parohial.